

Małgorzata Talipska

(Uniwersytet Warszawski,

e-mail: malgorzata.talipska@uw.edu.pl)

ORCID: 0000-0003-4625-9328

DOI: 10.33896/PorJ.2022.3.5

TEST REPRODUKCJI ZDAŃ DLA POLSKIEGO JĘZYKA MIGOWEGO (PJM-SRT) JAKO WYZWANIE LINGWISTYCZNE

WPROWADZENIE

W niniejszym artykule podejmuję próbę oceny przydatności zastosowania wybranych zdań w przygotowywanym przeze mnie teście reprodukcji zdań dla polskiego języka migowego (PJM).¹ Choć metoda SRT jest coraz częściej wykorzystywana w badaniach nad biegłością w posługiwaniu się językami wizualno-przestrzennymi [Hauser i in. 2006; Rinaldi i in. 2018; Bogliotti i in. 2020], same testy nie są w całości publikowane i nie można ich w prosty sposób zaadaptować do PJM. Na podstawie przeglądu literatury stworzyłam autorską wersję testu PJM-SRT. Niektóre zdania testowe oraz procedurę badawczą i podstawy metodologiczne tego przedsięwzięcia skonsultowałam z prof. Christianem Rathmannem z Uniwersytetu Humboldtów w Berlinie, głuchym badaczem niemieckiego języka migowego i twórcą niemieckiego testu DGS-SRT. W dalszej części artykułu przedstawię ogólne założenia tworzonego przeze mnie testu PJM-SRT.

PROCEDURA PRZEPROWADZANIA TESTU

O ile to możliwe, test PJM-SRT powinien być przeprowadzany w studiu nagraniowym, do którego zapraszana jest osoba badana, choć w sytuacjach wyjątkowych (np. w związku z ograniczeniami pandemicznymi) dopuszcza się także przeprowadzanie go w trybie zdalnym (z wykorzystaniem komputera oraz kamery ze statywem). Ważne jest, aby miejsce, w którym przeprowadza się test, było ciche i spokojne. Badany w trybie zdalnym jest proszony w instrukcji o upewnienie się, że miejsce testu jest odpowiednie i nie przebywa w nim nikt poza osobą wykonującą test. Zarówno w studiu nagraniowym, jak i w trybie zdalnym konieczne jest

---

¹ Testy reprodukcji zdań nazywane są czasem w literaturze polskiej także *testami powtarzania zdań*. W literaturze międzynarodowej używa się zazwyczaj skrótu SRT pochodzącego od ang. *Sentence Reproduction/Repetition Task/Test*.

też wykluczenie wszelkich czynników rozpraszających (takich jak telefon, powiadomienia komunikatorów itp.).

Następnie wyjaśniana jest procedura testu. Badana osoba ma do wykonania dwa zadania próbne, które pozwalają badaczowi sprawdzić, czy informator rozumie treść polecenia. Jeśli badana osoba popełnia oczywisty błąd w zadaniu próbnym, badacz ponownie wyjaśnia na tym samym przykładzie właściwy sposób postępowania.

Test ma postać prezentacji z nagranyymi zdaniami w PJM. Prezentacja jest utworzona w programie Keynote dostępnym na komputerach z systemem MacOS. Program ten umożliwia bezprzewodowe połączenie się z tabletem badacza, który ma podgląd na bieżące zadanie i możliwość wyświetlenia kolejnego zdania. Z doświadczeń z pilotażowym testem IS-SRT wynika, iż to rozwiązanie jest wygodniejsze i powoduje mniej problemów w trakcie przebiegu samego badania niż wersja, w której osoba badana sama wyświetlała następne zdanie. Po wyświetleniu się każdego zdania pojawia się czarny ekran. W trakcie tej przerwy badany ma czas na zamiganie zdania, które widział przed chwilą. Celem stawianym uczestnikowi badania SRT jest jak najdokładniejsze odtworzenie zdania wyjściowego. Badani są uprzedzani, żeby nie próbowali powtarzać znaków symultanicznie z wyświetlanym filmem. Każde zdanie można wyświetlić tylko raz. Całe badanie trwa około 30 minut. W pilotażu wykorzystana została większa liczba zdań (103) niż docelowa, w przyszłości po zredukowaniu liczby filmów czas badania ulegnie skróceniu. Nawet przed skróceniem jest ono jednak znacząco krótsze niż standardowe testy języka obcego, które trwają 90–120 minut. Oznacza to, że test może być przeprowadzony jako badanie dodatkowe przy innych badaniach.

PRZYGOTOWANIE ZDAŃ TESTOWYCH

Wykorzystanie testu STR i uzyskanie wiarygodnych wyników wymaga udziału dużej liczby respondentów, w tym znacznej liczby osób głuchych. Dynamiczny rozwój badań nad PJM powoduje, że głusi coraz częściej zapraszani są do udziału w różnego typu testach i eksperymentach, a w rezultacie coraz mniej chętnie uczestniczą w kolejnych projektach i grupy respondentów stają się coraz mniej liczne. Dlatego też zrezygnowałam z weryfikacji przyjętej przeze mnie metody, techniki i doboru zdań PJM w drodze badania pilotażowego z udziałem głuchych Polaków. Przeprowadziłam je na przygotowanym przeze mnie materiale innego języka migowego, a mianowicie międzynarodowego języka migowego (*International Sign – IS* [por. np. Kusters 2020]), i na innej grupie badanych: rodzimych użytkowników czeskiego języka migowego. Badanie to zrealizowałam w Pradze dzięki wsparciu naukowców z Uniwersytetu Karola [Talipska 2020]. Zebrane w ten sposób doświadczenia posłużyły do zweryfikowania moich wcześniejszych założeń dotyczących nie tylko samej procedury

przeprowadzania testu, lecz także rodzaju zdań, które powinny być włączone do PJM-SRT.

Wstępne wersje zdań PJM wykorzystanych w badaniu referowanym w dalszej części artykułu zostały (w formie nagrań wideo) skonsultowane z dwiema głuchymi osobami,² które są rodzimymi użytkownikami tego języka, tzn. posługiwały się nim od najwcześniejszego dzieciństwa w kontaktach z głuchymi rodzicami. Następnie w tym samym zespole zmieniono niektóre znaki i zmodyfikowano pewne niuanse gramatyczne (takie jak szyk zdania). Istotną częścią tego etapu był dobór takich leksemów, które mają tylko jeden wariant artykulacyjny (znaki migowe mogą występować w kilku zbliżonych wariantach – np. zróżnicowanych geograficznie, co dobrze ilustrują poszczególne hasła *Korpusowego słownika polskiego języka migowego* [Łacheta i in. 2016]).

Przy konstruowaniu zdań testowych wzięto pod uwagę, że test powinien być dostosowany do potencjalnych badanych, czyli osób od 9. do ok. 60. roku życia. Długość zdania nie może zatem sprawiać trudności w zapamiętywaniu i reprodukcji. Dlatego przyjęłam, że maksymalna liczba znaków leksykalnych w zdaniu wynosi 9. Jest też jednak zależna od konstrukcji samego zdania. Seria znaków miganych leksem po leksemie może być dla niektórych łatwiejsza do odtworzenia niż krótki komunikat zawierający klasyfikatory. Kolejną ważną kwestią jest tematyka zdań: nie powinny dotyczyć jedynie wybranych grup wiekowych. Po pierwsze, zdania powinny odnosić się wyłącznie do świata współczesnego, po drugie, nie powinny zawierać treści niedostosowanych do dzieci (np. o charakterze erotycznym lub wulgarnym), a po trzecie, nie mogą dotyczyć zagadnień znanych tylko niektórym badanym (np. sportowców znanych tylko zagorzałym kibicom lub postaci fikcyjnych z mniej znanych tekstów kultury, choć warto podkreślić, że istotne było zawarcie w treści zdań elementów popularnych historyjek obrazkowych i odniesień do sportu, gdyż są to dobre pola do wykorzystania predykcji klasyfikatorowych).

Bardzo ważnym aspektem do uwzględnienia była mimika, ruchy głowy i tułowia, a także problem ruchów wargowych i ocena ewentualnych odstępstw od pierwowzoru w tym zakresie.

PROBLEM DOBORU LEKSEMÓW

Uznaje się, że PJM powstał wraz z zaistnieniem okoliczności sprzyjających regularnym kontaktom osób głuchych, czyli niedługo po założeniu Instytutu Głuchoniemych i Ociemniałych w 1817 roku [Łozińska, Rutkowski 2017]. Historia polskich Głuchych, a zwłaszcza ich zinsty-

---

² Dziękuję za szczególne zaangażowanie w prowadzone przeze mnie prace badawcze Monice Lament oraz Renacie Świdorskiej-Noworycie.

tucjonalizowanego kształcenia, ma 200 lat, więc odcisnęła na niej swe piętno sytuacja XIX-wiecznej Polski. W wyniku odrębnego kształcenia Głuchych w każdym z zaborów oraz znikomego kontaktu między grupami Głuchych mieszkających na terenach poszczególnych części współczesnej Polski PJM jest do dziś silnie zróżnicowany regionalnie. Szkoły, które funkcjonowały niezależnie od siebie w różnych miastach, posługiwały się odmiennymi znakami migowymi. W związku z coraz większą mobilnością osób głuchych oraz poszerzeniem oferty szkolnictwa specjalnego różnice regionalne w ostatnich latach powoli zanikają. Jednak stworzenie testu SRT, który nie wykorzystuje znaków z wariantami regionalnymi, jest trudne. Z kolei pojawienie się w teście znaku mającego warianty powoduje, że użytkownicy danego wariantu mogą podświadomie wykorzystywać utrwalone w ich socjolekcie znaki zamiast znaków, które pojawiły się w zdaniach wyjściowych. Dopuszczenie wariantowości leksykalnej jako poprawnej reprodukcji powoduje konieczność stworzenia listy akceptowalnych wyjątków od dokładnych powtórzeń, co utrudnia ocenę testu. W niektórych wypadkach jednak jest to jedyne możliwe rozwiązanie.

BADANIE OSÓB SŁYSZĄCYCH TESTEM PJM-SRT

Materiał badawczy zebrany został z wykorzystaniem metody kuli śnieżnej wśród osób słyszących uczących się PJM od co najmniej 2 lat. Maksymalny okres nauki PJM badanych wynosił 5 lat. Wszyscy badani ukończyli lektoraty na poziomie B2. Z powodu pandemii COVID-19 w trakcie zbierania materiału badawczego podjęto próby wykorzystania narzędzia informatycznego w postaci platformy Zoom. Starania te nie przyniosły zadowalających wyników, gdyż jakość transmisji wideo nie była satysfakcjonująca. Po kilku nieudanych próbach zrezygnowałam z tej techniki zbierania danych i zdecydowałam o kontynuacji badań wyłącznie w sposób stacjonarny.

Na potrzeby niniejszego artykułu dokonana została ocena jakościowa wybranych wyników testów przeprowadzonych z udziałem osób słyszących. Ocena polegała na porównaniu danej reprodukcji z wzorem oraz z reprodukcjami innych uczestników. Docelowo stosowana będzie ocena liczbowa, formułowana przez czterech sędziów. Za dokładne odwzorowanie zdania zostanie przyznany 1 punkt, za jakikolwiek błąd – 0 punktów. Do błędów zalicza się między innymi zmianę leksemu na inny wariant (chyba że w instrukcji sprawdzania dopuszczono wyjątek), zamiganie mniejszej liczby znaków, zamiganie większej liczby znaków, zamiganie zdania własnymi słowami. A zatem nawet poprawna parafraza zostanie oceniona na 0 punktów.

PJM jest językiem ulotnym – nie wykształcił dotąd używanego powszechnie sposobu zapisu. Dostępne są metody transkrybowania zna-

ków migowych, takie jak HamNoSys czy SignWriting, jednak nie są one wykorzystywane przez zwykłych użytkowników PJM – tak Głuchych, jak i osoby słyszące uczące się PJM. W efekcie najpowszechniejszymi formami „zapisu” zdań PJM są nagrania wideo lub sekwencje głos, czyli polskich etykiet o znaczeniu zbliżonym do danego znaku migowego. Głosy są stosowane nie tylko w pracach naukowych, notatkach uczących się, lecz także w SMS-ach i innych notatkach głuchych użytkowników tego języka. Posługiwanie się głosami ma oczywiście wady, do których należą na przykład trudności z odgadnięciem, który leksem migowy kryje się za daną etykietą, jeśli słowo polskie ma kilka ekwiwalentów znaczeniowych w PJM.

Aby ułatwić analizę poszczególnych zdań, w niniejszym artykule posługuję się głosami, a także tłumaczeniami na standardową polszczyznę. Tłumaczenia te mają charakter roboczy – ich zadaniem jest umożliwienie czytelnikowi dostrzeżenia różnic pomiędzy zdaniami zamiganymi przez poszczególnych informatorów. Tłumaczenie pomijam wtedy, gdy zamigany został ciąg pojedynczych znaków, które bardzo trudno połączyć w sensowne zdanie migowe.

ANALIZA WYBRANYCH REPRODUKCJI ZDAŃ TESTOWYCH

W tej części artykułu opisuję wyniki uzyskane od 5 informatorów dla 10 zdań testowych średniej długości. Dla każdego zdania przedstawiam w formie tabelarycznej sekwencję znaków w zdaniu wzorcowym (w pierwszej kolumnie – WZÓR), a w kolejnych – realizacje uzyskane przez poszczególnych uczestników badania. Pod każdą sekwencją znaków umieszczono tłumaczenie. Każdą tabelę opatruję analizą jakościową.

Tabela nr 1. Tablica badawcza nr 31: reprodukcja zdania przez informatorów

WZÓR	ID_S1	ID_S2	ID_S3	ID_S4	ID_S5
<u>DRZEWO/</u> <u>CL: RURA/</u> <u>CL: KULA</u> (mimika)	DRZEWO/ CL: RURA/ CL: KULA	DRZEWO/ CL: RURA/ CL: PROSTOKĄT	ZIEMIA/ CL: RURA	DRZEWO/ CL: RURA/ CL: PROSTOKĄT	DRZEWO/ CL: RURA/ CL: PROSTOKĄT
TŁUMACZENIA					
Drzewo ma dziwny kształt, taki wysoki łyśy pień i kulistą koronę.	Drzewo jest wysokie, a jego korona ma kulisty kształt.	Drzewo ma łyśy pień i prostokątną koronę.	Z ziemi wystaje słup.	Drzewo ma łyśy pień i prostokątną koronę.	Drzewo ma łyśy pień i prostokątną koronę.

Uczestnicy badania mieli znaczny problem z odtworzeniem zdania wzorcowego. Informator S1 nie uwzględnił w swojej wypowiedzi wymiaru niemanualnego (czyli mimiki). Spowodowało to zmianę sensu zdania, gdyż wzór zawierał mimiczny sygnał zdziwienia wywołanego takim, a nie innym kształtem drzewa. Pomimo bezbłędnego powtórzenia wszystkich znaków, brak mimiki zmienił sens zdania: w wykonaniu Informatora S1 zawierało ono jedynie opis, bez opinii nadawcy. Informatorzy drugi, czwarty i piąty nie w pełni odtworzyli zdanie, gdyż przedstawili koronę drzewa jako prostokątną. Zdania wyprodukowane przez nich nie zawierały także sygnałów mimicznych. Informator S3 w ogóle nie zrozumiał zdania, gdyż nie był w stanie odtworzyć poszczególnych słów z wyjątkiem klasyfikatora, który można zinterpretować jako 'słup', choć w zdaniu wyjściowym oznaczał pień.

Mimika, którą pominięto we wszystkich odpowiedziach słyszących informatorów, odgrywa niezwykle ważną rolę, gdyż informuje odbiorcę m.in. o stosunku nadawcy do wyrażanych treści.

Tabela nr 2. Tablica badawcza nr 67: reprodukcja zdania przez informatorów

WZÓR	ID_S1	ID_S2	ID_S3	ID_S4	ID_S5
LOTTO/ WYGRAĆ/ P:BE MOŻNA/ PODRÓŻ	RYZYKO / WYGRAĆ/ P:M MOŻNA / PODRÓŻ	RYZYKO / WYGRAĆ/ P:M MOŻNA / PODRÓŻ	LOTTO/ WYGRAĆ/ PODRÓŻ	LOTTO/ DECYZJA / PODRÓŻ	LOTTO/ WYGRAĆ/ P:BE MOŻNA/ PODRÓŻ
TŁUMACZENIA					
Gdybym wygrał(a) w lotto, mógłbym (mógłabym) podróżować.	Brak sensownego tłumaczenia	Brak sensownego tłumaczenia	Wygram w lotto, wyjadę w podróż.	Brak sensownego tłumaczenia	Gdybym wygrał(a) w lotto mógłbym (mógłabym) podróżować.

Z materiału filmowego, który odpowiada powyższemu zdaniu, wynika, że jedynie informatorzy S2 i S5 zrozumieli znak LOTTO. Pozostali informatorzy (S1, S3 i S4) próbowali jedynie odtworzyć znaki bez ich zrozumienia. Część uczestników zamieniała znak LOTTO na znak RYZYKO. Ciągi znaków zamigane przez informatorów S1, S3 i S4 nie dadzą się zinterpretować jako sensowne zdania, stąd brak tłumaczenia. W wypadku tego zdania mimika nie miała istotnego wpływu na znaczenie.

Tabela nr 3. Tablica badawcza nr 83: reprodukcja zdania przez informatorów

WZÓR	ID_S1	ID_S2	ID_S3	ID_S4	ID_S5
SYN/ TRZY- LATA/ (druga pozycja) CÓRKA/ DZIESIĘĆ/ WIEK	SYN/ TRZY-LATA/ CÓRKA/ TRZY / WIEK	SYN/ TRZY- LATA/ (druga pozycja) CÓRKA/ DZIESIĘĆ/ WIEK	SYN/ TRZY-LATA/ (druga pozycja) CÓRKA/ DZIESIĘĆ/	SYN/ TRZY/WIEK/ (druga pozycja) CÓRKA/ TRZY / ROK	SYN/ TRZY- LATA/ CÓRKA/ TRZY- LATA
TŁUMACZENIA					
Syn ma 3 lata, a córka 10 lat.	Syn ma 3 lata. Córka ma 3 lata.	Syn ma 3 lata, a córka 10 lat.	Syn ma 3 lata, a córka 10.	Syn ma 3 lata, a córka 10 „roków”.	Syn ma 3y lata, a córka 3 lata.

To relatywnie proste zdanie zawierające jedynie 5 znaków okazało się skomplikowane dla badanych. Trzech informatorów miało problem z zamiganiem wieku drugiej osoby – dziewczynki. Po znaku 10 powinien się pojawić znak WIEK, gdyż w PJM zastosowanie liczebnika inkorporowanego dla znaczenia ‘10 lat’ jest niemożliwe. Informatorzy mylili też wiek drugiej osoby z wiekiem pierwszej. Poprawne powtórzenie zdania wymagało umieszczenia w dwóch różnych miejscach w przestrzeni informacji dotyczących syna i córki – 3 informatorów miało z tym problem i migali oni wszystkie znaki w jednej lokalizacji. W powyższym przykładzie mika nie odgrywała ważnej roli.

Tabela nr 4. Tablica badawcza nr 91: reprodukcja zdania przez informatorów

WZÓR	ID_S1	ID_S2	ID_S3	ID_S4	ID_S5
LUDZIE/ SIEDZIEĆ_ OKRAG/ ŚRODEK/ OGNISKO/ CL. MÓWIĆ 3X	LUDZIE/ SIEDZIEĆ_ OKRAG/ OGNISKO/ MÓWIĆ 3X	LUDZIE/ SIEDZIEĆ _ OKRAG_ CIASNO / OGNISKO/ CL. MÓWIĆ 3X (pary obok siebie)	LUDZIE/ SIEDZIEĆ_ OKRAG/ ŚRODEK/ OGNISKO/ CL. MÓWIĆ 2X	SIEDZIEĆ_ OKRAG/ OGNISKO/ CL. MÓWIĆ 3X (obok siebie)	LUDZIE/ SIEDZIEĆ _ OKRAG/ OGNISKO/ CL. MÓWIĆ 3X (obok siebie)
TŁUMACZENIA					
Ludzie siedzą w kręgu wokół ogniska. Sześciu ludzi siedzących naprzeciwko siebie rozmawia.	Ludzie siedzą w kręgu. Jest ognisko. Sześciu ludzi siedzących naprzeciwko siebie rozmawia.	Ludzie siedzą ściśnięci w kręgu. Jest ognisko. Rozmawia ze sobą para po prawej stronie, za ogniskiem po lewej stronie.	Ludzie siedzą w kręgu wokół ogniska. Rozmawiają ze sobą dwie pary siedzące naprzeciwko siebie.	Siedzą w kręgu. Jest ognisko. Rozmawiają ze sobą pary po prawej stronie, po lewej i z tyłu.	Ludzie siedzą w kręgu, a w środku jest ognisko. Rozmawia ze sobą para po prawej stronie, po lewej i za ogniskiem.

Powyższe reprodukcje pokazują, że badani zasadniczo zrozumieli zdanie, ale pojawił się problem ze zlokalizowaniem rozmawiających osób w trójwymiarowej przestrzeni migania. W językach migowych lokalizacja taka umożliwiła identyfikację poszczególnych postaci i przypisanie ich do konkretnych punktów referencyjnych [Świdziński, Rutkowski 2014]. Nieumiejętność wykorzystywania przestrzeni jako nośnika informacji o referencji często utrudnia zrozumienie wypowiedzi osób słyszących uczących się języka migowego.

Tabela nr 5. Tablica badawcza nr 95: reprodukcja zdania przez informatorów

WZÓR	ID_S1	ID_S2	ID_S3	ID_S4	ID_S5
WSKAZ_Z_JA/ P:A_UWIELBIAĆ /ODKURZACZ/ FIRMA/ B-O-S-CH	WSKAZ_Z_JA/ P:A_UWIELBIAĆ /ODKURZACZ(?)/ W/ B-O-S-CH	WSKAZ_Z_JA/ P:A_UWIELBIAĆ /ODKURZACZ(?)/ W/ B-O-S-CH	WSKAZ_Z_JA/ P:A_ UWIELBIAĆ/ FIRMA/ B-O-S-CH	WSKAZ_Z_JA/ P:A_UWIELBIAĆ /ODKURZACZ/ FIRMA/ B-O-S-CH	WSKAZ_Z_JA/ P:A_UWIELBIAĆ /ODKURZACZ(?)/ W/ B-O-S-CH
TŁUMACZENIA					
Uwielbiam odkurzacze firmy Bosch.	Uwielbiam odkurzacze (?) w Bosch.	Uwielbiam odkurzacze (?) w Bosch.	Uwielbiam firmę Bosch.	Uwielbiam odkurzacze firmy Bosch.	Uwielbiam odkurzacze (?) w Bosch.

Powyższe realizacje pokazują, że informatorzy nie są pewni, czy w zdaniu wyjściowym chodzi o odkurzacze. Problem sprawia też znak FIRMA – trzech badanych zastąpiło go przyimkiem *w*, a tylko jeden informator odtworzył zdanie bezbłędnie. Z literowaniem informatorzy nie mieli problemów. Mimika w tym zdaniu nie odegrała żadnej roli.

Tabela nr 6. Tablica badawcza nr 105: reprodukcja zdania przez informatorów

WZÓR	ID_S1	ID_S2	ID_S3	ID_S4	ID_S5
WODA/ CZYSTE P:N/ POWIERZCHNIA/ (mimika)PŁYWAC/ SKOCZYĆ/ PŁYWAC	WODA/ CZYSTE P:N/ POWIERZCHNIA/ (mimika)PŁYWAC/ SKOCZYĆ/ PŁYWAC	WODA/ CZYSTE P:N/ POWIERZCHNIA// SKOCZYĆ/ PŁYWAC	WODA/ CZYSTE P:N/ POWIERZCHNIA/ PŁYWAC / SKOCZYĆ/ PŁYWAC	WODA/ CZYSTE P:N/ POWIERZCHNIA/ MOŻNA PŁYWAC / SKOCZYĆ/ PŁYWAC	WODA/ CZYSTE P:N/ POWIERZCHNIA/ SKOCZYĆ/ PŁYWAC
TŁUMACZENIA					
Cała woda jest czysta, masz ochotę pływać? Wskoczmy do wody i płyniemy.	Cała woda jest czysta, masz ochotę pływać? Wskoczmy do wody i płyniemy.	Cała woda jest czysta. Wskakuję do wody i płynę.	Cała woda jest czysta, do pływania. Wskakuję do wody i płynę.	Cała woda jest czysta, można pływać. Wskakuję do wody i płynę.	Cała woda jest czysta. Wskoczę do wody i płynę.

Zdanie to sprawiło osobom badanym relatywnie dużą trudność. Ważne było zastosowanie mimiki, która wskazywała, że jest to zdanie pytające. Mimiczny wykładnik pytajności zastosował tylko jeden z infor-

matorów. Pozostałe osoby poprzez neutralizację mimiki zmieniły zdanie pytające na twierdzące.

Tabela nr 7. Tablica badawcza nr 111: reprodukcja zdania przez informatorów

WZÓR	ID_S1	ID_S2	ID_S3	ID_S4	ID_S5
ULICA/ KSZTAŁT Z+Z/ WSKAZ/ ZAWSZE/ WYPADEK 3X	ULICA/ KSZTAŁT Z / WSKAZ/ ZAWSZE/ WYPADEK 3X	ULICA/ KSZTAŁT Z+Z/ WSKAZ/ ZAWSZE/ DZWONEK	ULICA/ KSZTAŁT Z+Z/ WSKAZ/ CZEKAĆ/ DZWONEK	ULICA/ WSKAZ_Z/ ZAWSZE	ULICA/ KSZTAŁT Z+Z/ WSKAZ/ ZAWSZE/ NIEBEZPIECZENSTWO/ PILNOWAĆ
TŁUMACZENIA					
W tym punkcie na ulicy zawsze są wypadki!	W tym punkcie na ulicy zawsze są wypadki!	W tym punkcie na ulicy zawsze dzwoni.	W tym punkcie na ulicy, czekam na dzwonek.	Tam, na ulicy zawsze...	W tym punkcie na ulicy zawsze jest niebezpiecznie, trzeba pilnować!

Powyższe zdanie zostało przez część badanych zinterpretowane w sposób zaskakujący. Tylko jeden z badanych zrozumiał znak WYPADEK, aż dwóch zaś zmieniło go na DZWONEK. Jeden z informatorów zmienił znak ZAWSZE na CZEKAĆ. Czwarty informator w ogóle nie zrozumiał zdania, co widoczne było na filmie w trakcie realizacji wypowiedzi. Piąty informator zmienił sens zdania poprzez zmianę i dodanie jednego znaku na końcu. Być może mimika zastosowana przez lektora migającego wzór, która wykluczyła tzw. quasi-wymawianie (czyli imitowanie układów warg charakterystycznych dla wymowy polskiego słowa odpowiadającego danemu znakowi) w trakcie migania znaku WYPADEK utrudniła osobom słyszącym odbiór tego znaku.

Tabela nr 8. Tablica badawcza nr 117: reprodukcja zdania przez informatorów

WZÓR	ID_S1	ID_S2	ID_S3	ID_S4	ID_S5
WSKAZ_JA/ GAZETA/ ROZKŁADAĆ/ CZYTAĆ/ TY/ NIE <u>+ głowa_neg+</u> <u>mimika_pyt</u>	WSKAZ_JA/ GAZETA/ ROZKŁADAĆ/ CZYTAĆ/ TY/ NIE <u>+ głowa_neg+</u> <u>mimika_pyt</u>	WSKAZ_JA/ GAZETA/ ROZKŁADAĆ/ CZYTAĆ/ TY/ NIE	WSKAZ_JA/ GAZETA/ ROZKŁADAĆ/ CZYTAĆ/ TY/ NIE	ROZKŁADAĆ/ CZYTAĆ/ TY/ NIE	WSKAZ_JA/ GAZETA/ ROZKŁADAĆ/ CZYTAĆ/ TY/ NIE
TŁUMACZENIA					
Czytam gazetę, którą mam rozłożoną przed sobą, a Ty nie?	Czytam gazetę, którą mam rozłożoną przed sobą, a Ty nie?	Czytam gazetę, którą mam rozłożoną przed sobą, a Ty nie.	Czytam gazetę, którą mam rozłożoną przed sobą, a Ty masz zakaz!	Czytać rozłożoną gazetę, a Ty nie!	Czytam gazetę, którą mam rozłożoną przed sobą, a Ty masz zakaz!

Mimika w powyższym przykładzie odgrywa ważną rolę – może znacząco zmienić sens wypowiedzi. Przy reprodukcji zdanie pytające zmieniano na twierdzące, a nawet na wykrzyknienie wyrażające zakaz. Po raz kolejny zwraca uwagę problem z naśladowaniem mimiki, chociaż w zdaniu wyjściowym była wyraźna. Informatorzy nie mieli natomiast problemów z odtworzeniem znaków.

Tabela nr 9. Tablica badawcza nr 119: reprodukcja zdania przez informatorów

WZÓR	ID_S1	ID_S2	ID_S3	ID_S4	ID_S5
GŁUSI/ KLUB/ PRZYCHODZIĆ 2x/ STAŁY P:N L:N/ CZWARTEK/ CYKLICZNIE	GŁUSI/ KLUB/ PRZYCHODZIĆ 4x/ FAKT(quasi- wymawianie)/ CYKLICZNIE/ CZWARTEK/	GŁUSI/ KLUB/ PRZYCHODZIĆ 3x/ CO-ROK/ PRZYCHODZIĆ/ HOLANDIA	GŁUSI/ GRUPA/ PRZYCHODZIĆ 2x/ CZWARTEK/	KLUB/ ZAWSZE/ CZWARTEK	GŁUSI/ KLUB/ PRZYCHODZIĆ 2x/ CZWARTEK/
TŁUMACZENIA					
Głusi przychodzą do klubu zawsze w każdy czwartek.	Głusi przychodzą do klubu faktycznie co czwartek.	Głusi co roku zbierają się w klubie w Holandii. (?)	Głusi przychodzą grupowo w czwartek.	Klub [jest otwarty] zawsze w czwartki. (?)	Głusi przychodzą do klubu w czwartek.

Powyższe zdanie sprawiło dużą trudność badanym. Najprawdopodobniej nie zrozumieli oni znaku STAŁY – pierwszy informator zamigał ten znak, ale z quasi-wymawiania można wywnioskować, że jego intencją było użycie znaku FAKT. Trzech informatorów całkowicie pominęło ten znak. Informator S2 zamigał znak CO-ROK jako substytut niezrozumiałego znaku STAŁY. Wszyscy informatorzy z wyjątkiem drugiego zawarli w swoich powtórzeniach znak CZWARTEK. Wyprodukowane przez informatorów zdania nie oddają w pełni sensu wypowiedzi lektora.

Tabela nr 10. Tablica badawcza nr 123: reprodukcja zdania przez informatorów

WZÓR	ID_S1	ID_S2	ID_S3	ID_S4	ID_S5
P:AX_DZIEWCZYNA /NIE-CIERPIEĆ/ HISTORIA/ ZDAĆ/ MATURA/ NIESPODZIEWANY	P:O_DZIEWCZYNA /NIE-CIERPIEĆ/ HISTORIA/ MATURA/ ZDAĆ/ NIESPODZIEWANY	P:AX_ DZIEWCZYNA /NIENAWIDZIEĆ/ HISTORIA/ ZDAĆ/ OBRONA/ MATURA/	P:AX_ DZIEWCZYNA P:O;L:O_ SAMOCHÓD/ ZDAĆ/ NIESPODZIEWANY	P:AX_DZIEWCZYNA /NIE-CIERPIEĆ/ HISTORIA/ P:A;L:B_MATURA/ NIESPODZIEWANY(?)	P:AX_ DZIEWCZYNA /UWIELBIA/ HISTORIA/ NIE-ZDAĆ/ CZOŁG(?)
TŁUMACZENIA					
Dziewczyna nie cierpi historii, ale zdała maturę.	Dziewczyna nie cierpi historii, ale zdała maturę.	Dziewczyna nienawidzi historii, ale zdała i obroniła maturę.	Przybliżone tłumaczenie: Dziewczynie udało się (jechać) samochodem, wow.(?)	Brak sensownego tłumaczenia	Dziewczyna uwielbia historię, ale nie zdała czołgu(?).

Pierwszy Informator zamienił miejscami znaki MATURA i ZDAĆ. Wskazuje to, że zrozumiał zdanie zamigane przez lektora. Pozostali informatorzy mieli oczywisty problem ze zrozumieniem zdania wzorcowego, gdyż dodawali do tekstu wyjściowego znaki takie jak OBRONA, SAMOCHÓD, CZOŁG(?). Jeden z informatorów (S4) zamigał zdanie, którego sensowną interpretację uniemożliwia usunięcie znaku ZDAĆ. Znak KOBIETA/DZIEWCZYNA ma w PJM co najmniej dwa warianty (P:AX oraz P:O), a jest to słowo podstawowe w zadaniach testowych. Konieczne wydaje się zatem dopuszczenie w instrukcji oceny testu obu wariantów.

PODSUMOWANIE

Niniejszy artykuł służył przedstawieniu zarysu projektu naukowego zmierzającego do stworzenia testu PJM-SRT – pierwszego narzędzia opartego na metodzie reprodukcji zdań, które mogłoby być wykorzystywane do testowania biegłości w PJM. Poza ogólną charakterystyką testu omówiłam także przykłady poszczególnych zdań, które przetestowałam już na osobach słyszących uczących się PJM. Wstępne obserwacje pozwalają stwierdzić, że na podstawie próby odtworzenia zdania można rozpoznać, kiedy informator nie rozumie zdania wzorcowego, nawet jeśli naśladuje poszczególne znaki. Reprodukcyjne dobrze pokazują też wszelkie braki gramatyczne – np. pomijanie sygnałów mimicznych i niewłaściwe operowanie przestrzenią.

Bibliografia

- C. Bogliotti, H. Aksen, F. Isel, 2020, *Language experience in LSF development: Behavioral evidence from a sentence repetition task*, „PLoS One” nr 15 (11), e0236729.
- P.C. Hauser, R. Paludnevičienė, T. Supalla, D. Bavelier, 2006, *American sign language – Sentence reproduction test: Development & implications*, <https://scholar-works.rit.edu/other/596>.
- A. Kusters, 2020, *The tipping point: On the use of signs from American Sign Language in International Sign*, „Language & Communication” nr 75, s. 51–68.
- J. Łacheta, M. Czajkowska-Kisil, J. Linde-Usiekniewicz, P. Rutkowski (red.), 2016, *Korpussy słownik polskiego języka migowego*, Warszawa; <https://www.slovníkpjm.uw.edu.pl/>.
- S. Łozińska, P. Rutkowski, 2017, *Język migowy źródłem pamięci społecznej Głuchych*, „Horyzonty Wychowania”/„Horizons of Education” 16 (38), s. 91–108.
- P. Rinaldi, M.C. Caselli, T. Lucioli, L. Lamano, V. Volterra, 2018, *Sign language skills assessed through a Sentence Reproduction Task*, „Journal of Deaf Studies and Deaf Education” nr 23 (4), s. 408–421.
- M. Świdziński, P. Rutkowski, 2014, *Ikoniczność nieleksykalna: reprezentacja referencjalna jako składnik tekstu w językach wizualno-przestrzennych* [w:]

- P. Rutkowski, S. Łozińska (red.), *Lingwistyka przestrzeni i ruchu. Komunikacja migowa a metody korpusowe*, Warszawa, s. 145–154.
- M. Talipska, 2020, *Problem opracowania testu reprodukcji zdań dla International Sign (IS-SRT) – uwagi wstępne* [w:] I. Koutny, I. Stria, M. Farris (red.), *The Role of Languages in Intercultural Communication/Rolo de lingvoj en interkultura komunikado/Rola języków w komunikacji międzykulturowej*, Poznań, s. 297–309.

The Polish Sign Language sentence reproduction test (PJM-SRT) as a linguistics challenge

Summary

The aim of this paper is to present the efforts intended to develop the Polish Sign Language sentence reproduction test (PJM-SRT). There are no standardised PJM proficiency tests available yet, which makes it difficult to evaluate language skills of learners of this language. The analysis presented in this paper covers the data obtained from 5 hearing persons who learnt to sign for 2–5 years reaching at least the B2 level. 10 example sentences from PJM-SRT were discussed and a qualitative analysis of their reproduction was performed. What follows from this review is that the sentences included in the test fulfil their role well: they show which elements of the lexical and grammatical system of the PJM are the most challenging for the tested persons.

Keywords: PJM (Polish Sign Language) – language proficiency testing – sentence reproduction test – SRT – hearing users of the PJM

Trans. Monika Czarnecka